

DANUTA ZAWADZKA

AGNIESZKA STRZELECKA

EWA SZAFRANIEC-SILUTA

SYSTEMY WSPARCIA BEZPOŚREDNIEGO ROLNIKÓW W POLSCE – UJĘCIE REGIONALNE*

Słowa kluczowe: jednolita płatność obszarowa, dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego

Keywords: single area payment scheme, farm family income

Klasyfikacja JEL: Q14, Q18, E64

Wprowadzenie

Od momentu akcesji Polski do Unii Europejskiej, krajowi rolnicy stali się beneficjentami Wspólnej Polityki Rolnej, odczuwalnej przez nich między innymi poprzez strumienie finansowe w ramach systemów wsparcia bezpośredniego¹. Oznacza to transfery środków z budżetu publicznego, które w bezpośredni sposób zwiększają dochody rolników². Systemy wsparcia bezpośredniego obejmują jednolite płatności obszarowe³ (*płatności decoupled*) oraz szeroki katalog tzw. płatności dodatkowych⁴. Celem płatności bezpośrednich jest rekompensowanie rolnikom obniżki dochodów wobec wprowadzenia cen minimalnych

* Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki. Projekt pt. *Wzrost i alokacja aktywów finansowych i rzeczowych rolników (przedsiębiorstw rolniczych i gospodarstw domowych) Pomorza Środkowego*. Umowa nr 3577/B/H03/2011/40.

¹ Płatności bezpośrednie funkcjonują w UE od 1992 r. Zostały wprowadzone w ramach reformy WPR, tzw. reformy Mac Sharry'ego. Dopłaty te znajdują się w I filarze WPR.

² A. Zawajska: *Społeczno-ekonomiczne aspekty dopłat bezpośrednich w UE*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu”, 2006, t. VIII, z. 4, s. 400.

³ W UE funkcjonują dwa systemy wsparcia bezpośredniego: SPS (*Single Payment Scheme* – dotyczy m.in. krajów UE-15) i SAPS (*Single Area Payment Scheme – kraje Nue-12*). W Polsce obowiązuje system jednolitej płatności obszarowej. Nie jest on związany z wielkością produkcji (*decoupling*), płatność zależy od wielkości gruntu rolnego. Stawka jest jednolita, niezależnie od jakości gruntów ornych.

⁴ Wraz z wprowadzeniem dopłat bezpośrednich wycofano dopłaty do oprocentowania kredytów, dopłaty do skupu zbóż i paliwa rolniczego, a także dopłaty w ramach interwencji na rynku produktów rolnych i subwencji do postępu rolniczego, w: B. Chmielewska: *Płatności bezpośrednie jako forma wsparcia dochodów gospodarstw rolniczych w Polsce po integracji z Unią Europejską*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie Problemy Rolnictwa Światowego, t. 2 (XVII) Warszawa 2007, s. 28–34.

i interwencyjnych⁵. Przesłanką utworzenia zintegrowanego systemu wsparcia było zatem zmniejszenie wpływu interwencjonizmu na wzrost cen produktów zaopatrzeniowych dla rolnictwa oraz redukcja nadwyżek produkcyjnych, zwiększających koszty zarówno podatników, jak i konsumentów⁶. W ujęciu mikroekonomicznym podkreśla się, iż płatności bezpośrednie jako instrument finansowania działalności rolniczej, obok funkcji rekompensacyjnej (m.in. wobec wzrostu kosztów produkcji), pełnią funkcje stymulujące (związane z kształtowaniem specyfiki produkcji rolniczej), modernizacyjne (związane z możliwościami rozwojowymi gospodarstw rolnych) oraz funkcję informacyjną⁷. W literaturze prezentowane są wyniki badań, które wskazują, iż środki finansowe pozyskiwane w ramach dopłat bezpośrednich w dużych obszarowo gospodarstwach wpływają na wzrost akumulacji, tym samym w perspektywie na inwestycje. W małych gospodarstwach natomiast stanowią zabezpieczenie wydatków bieżących oraz przeznaczane są na zakup obrotowych środków produkcji (np.: środki ochrony roślin, pasza dla zwierząt)⁸.

Celem badań jest analiza i ocena systemu wsparcia bezpośredniego rolników w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem regionalnego różnicowania wykorzystania instrumentu finansowego dedykowanego działalności rolniczej, jakim są płatności bezpośrednie. W toku badań sformułowano tezę, iż *znaczenie dopłat bezpośrednich w tworzeniu dochodów gospodarstw rolnych w Polsce wzrasta. Jest to uwarunkowane zarówno czynnikami egzogenicznymi, wynikającymi m.in. z zasad przyjęcia SAPS oraz endogenicznymi – wyrażonymi zwiększającym się stopniem wykorzystania powierzchni użytków rolnych, jako podstawy do otrzymania dopłat bezpośrednich. Uwzględniając różnicowanie regionalne Polski pod względem koncentracji rolnictwa, jak i charakteru produkcji rolnej, największe zainteresowanie dopłatami bezpośrednimi charakterystyczne jest dla województw o najbardziej rozdrobnionym rolnictwie.*

⁵ W latach 2007–2013 łączny budżet na finansowanie systemu wsparcia bezpośredniego (I filara) wniósł 286,22 mld EUR. Kraje UE-15 (72,5% użytków rolnych Wspólnoty) rozdysonowały 86% budżetu. Kraje NUE-12 (27,5% użytków rolnych): 14%. B. Mickiewicz, A. Mickiewicz: *Problematyka dopłat bezpośrednich w rolnictwie polskim w latach 2004–2010*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2011, 2 (20), s. 89–101.

⁶ R. Marks-Bielska, K. Babuchowska: *Wsparcie rolników w formie dopłat bezpośrednich*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 2009, nr 75, s. 135–148.

⁷ B. Wojtasik: *Dopłaty bezpośrednie – nowy instrument finansowy w rolnictwie*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2006, nr 2, s. 89.

⁸ Por. H. Bartkiewicz: *Wsparcie polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich w ramach Wspólnej Polityki Rolnej po akcesji z Unią Europejską*, [w:] *Agrobiznes 2005. Zmiany w agrobiznesie po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, red. S. Urban, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, t. 1, nr 1070, s. 42–43; R. Kisiel, R. Marks-Bielska, A. Kowalska: *Dopłaty bezpośrednie a zmiany w gospodarstwach rolnych na przykładzie wybranych powiatów województwa warmińsko-mazurskiego*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2011, 4 (22), s. 111–112.

Źródła danych i metodyka badań

Na potrzeby badań przyjęto następującą klasyfikację możliwych form finansowego wsparcia dla rolników w ramach systemu wsparcia bezpośredniego: *jednolita płatność obszarowa* oraz *pozostałe wsparcie*. W przypadku pierwszej z wymienionych, zwanej płatnością *decoupled*, wysokość dopłaty uzależniona jest bezpośrednio od posiadanej przez dane gospodarstwo powierzchni gruntów rolnych. Z kolei *pozostałe wsparcie* może otrzymać rolnik, któremu przysługuje jednolita płatność obszarowa i jednocześnie prowadzi normatywnie określony rodzaj działalności rolniczej⁹.

Płatności w ramach systemu wsparcia bezpośredniego mogą zostać przyznane rolnikowi, który łącznie spełnia wszystkie warunki określone w *Ustawie o płatnościach w ramach systemu wsparcia bezpośredniego*¹⁰. Dotyczą one między innymi powierzchni i stanu gruntów rolnych. Również definicja rolnika, który może ubiegać się o wsparcie w formie dopłat bezpośrednich, jest ściśle określona i została zdefiniowana w Rozporządzeniu Rady (WE) nr 73/2009¹¹. Rolnik oznacza osobę fizyczną, osobę prawną lub grupę osób fizycznych lub prawnych, której gospodarstwo znajduje się na terytorium Wspólnoty oraz która prowadzi działalność rolniczą (produkcję, hodowlę lub uprawę produktów rolnych, włączając w to zbiory, dojenie, chów zwierząt oraz utrzymywanie zwierząt do celów gospodarskich lub utrzymywanie gruntów w dobrej kulturze rolnej, zgodnej z ochroną środowiska¹²). Jednym z warunków koniecznych do spełnienia przez rolnika starającego się o otrzymanie płatności w formie dopłat bezpośrednich, jest utrzymywanie gruntów rolnych w dobrej kulturze rolnej, zgodnej z ochroną środowiska przez cały rok kalendarzowy, w którym został złożony wniosek o przyznanie takiej płatności. Wymagania w zakresie dobrej kultury rolnej określone zostały w Rozporządzeniu Ministra Rozwoju Wsi i Rolnictwa w sprawie minimalnych norm¹³.

Podstawowe źródło danych do analiz w niniejszej pracy stanowiły statystyki Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie realizacji wsparcia finansowego w ramach dopłat bezpośrednich w Polsce. Ponadto, wykorzystano statystyki Głównego Urzędu Statystycznego, dostępne w Banku Danych Lokalnych, dotyczące liczby gospo-

⁹ Kategoria *pozostałe wsparcie* obejmuje między innymi: płatności uzupełniające do uprawy chmielu, oddzielne płatności z tytułu cukru, płatności do upraw roślin energetycznych, płatności zwierzęce, oddzielne płatności z tytułu owoców i warzyw, specjalne płatności obszarowe do powierzchni upraw roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych, płatności do krów i owiec utrzymywanych w gospodarstwach położonych na obszarach wrażliwych pod względem gospodarczym lub środowiskowym, które doświadczają szczególnych niedogodności z tego tytułu.

¹⁰ Ustawa z dnia 26 stycznia 2007 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, DzU 2008, nr 170, poz. 1051, z późn. zm., art. 7.

¹¹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 z dnia 19 stycznia 2009 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego dla rolników w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia dla rolników, Dz.Urz. UE L 30 z 31.01.2009 r., s. 16, z późn. zm., art. 2 lit a.

¹² *Ibidem*, art. 2 lit. c.

¹³ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 marca 2010 r. w sprawie minimalnych norm, DzU, nr 39, poz. 211, z późn. zm.

darstw rolnych w Polsce ogółem oraz w poszczególnych województwach w każdym z analizowanych okresów. Wykorzystano również dane gromadzone i publikowane przez Polski *Farm Accountancy Data Network* (FADN)¹⁴ w zakresie wysokości przeciętnych rocznych dochodów oraz wysokości przeciętnych dopłat bezpośrednich w towarowych gospodarstwach rolnych w Polsce, które prowadziły rachunkowość rolną. Populację celu stanowili rolnicy, którzy korzystali z płatności finansowych w ramach systemu wsparcia bezpośredniego. Zakres czasowy prowadzonych eksploracji obejmował lata 2004–2011, natomiast zakres przestrzenny badania to terytorium całej Polski, a także obszary poszczególnych województw.

Badanie dotyczące analizy i oceny systemów finansowego wsparcia bezpośredniego rolników w Polsce obejmowało dwa etapy. W pierwszej kolejności dokonano analizy i oceny zrealizowanych płatności bezpośrednich na rzecz rolników w Polsce, według kryterium rodzaju przyznanego wsparcia. W klasyfikacji uwzględniono płatności bezpośrednie oraz pozostałe wsparcie, zgodnie z metodyką przyjętą w opracowaniu. W drugim etapie prowadzonych eksploracji przeprowadzono analizę i ocenę finansowego wsparcia rolników w formie jednolitej płatności bezpośredniej w poszczególnych województwach.

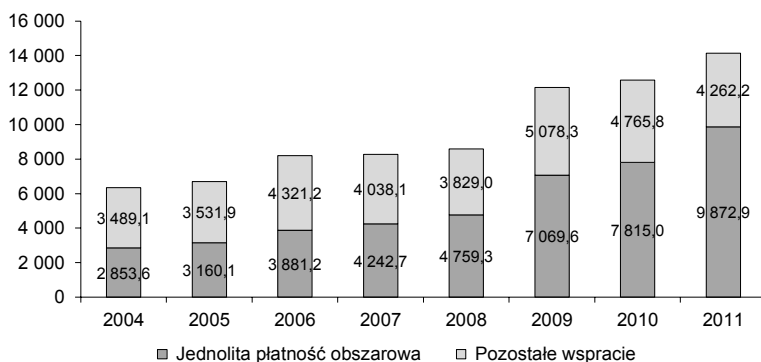
Wyniki badań

System dopłat bezpośrednich ma zapewniać rolnikom stabilne źródło dochodów rolniczych¹⁵. Beneficjentom tej formy wsparcia w Polsce w kampaniach w latach 2004–2011 wypłacono łącznie ponad 76,97 mld zł, z czego 43,65 mld zł w ramach jednolitych płatności obszarowych. Kwoty zrealizowanych płatności w poszczególnych kampaniach przedstawiono na rysunku 1.

W badanym okresie płatności w ramach analizowanych dopłat bezpośrednich wzrosły średniorocznie o 12,13%. W latach 2004–2006 w strukturze omawianego wsparcia finansowego dominowały płatności uzupełniające – inne rośliny (odpowiednio 54,97, 52,74 oraz 47,74%). W pozostałych okresach były to jednolite płatności obszarowe. Przyczyną tego zjawiska można upatrywać m.in. we wzroście stawki jednolitych płatności obszarowych oraz spadku stawki dla uzupełniających płatności obszarowych – inne rośliny w 2007 roku w stosunku do roku poprzedniego. W roku 2011 69,85% wypłaconych rolnikom środków było płatnościami *decoupled*.

¹⁴ FADN (*Farm Accountancy Data Network*) jest europejskim systemem zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. Szerzej na ten temat: L. Goraj, S. Mańko, D. Osuch, R. Płonka: *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2011 roku. Część I. Wyniki standardowe*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012, s. 6–16.

¹⁵ E. Tomkiewicz: *Podstawowe instrumenty regulowania polityki rynkowo-dochodowej*, [w:] *Prawo i Polityka Rolna Unii Europejskiej*, red. A. Jurcewicz, Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Tom XXVI Wydanie 1, Warszawa 2010, s. XXVI–64.

Rysunek 1. Kwota zrealizowanych płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego rolników w Polsce w latach 2004–2011 (w mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W tabeli 1 przedstawiono kwotę zrealizowanych płatności przypadających na jedno gospodarstwo rolne w Polsce. Ponadto, zaprezentowano dane dotyczące wysokości przeciętnego rocznego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego¹⁶ w Polsce, wykorzystując w tym celu statystyki PL FADN. Obliczono również udział dopłat bezpośrednich¹⁷ w tworzeniu omawianego dochodu w towarowych gospodarstwach rolnych w Polsce.

W badanym okresie zauważalny jest wzrost kwoty płatności przypadających na jedno gospodarstwo. Wartość ta wzrastała średniorocznie o 23,44% w przypadku jednolitej płatności obszarowej oraz o 6,38% dla pozostałych form wsparcia. Może to być spowodowane m.in. spadkiem liczby gospodarstw rolnych w Polsce. Produkcja rolnicza w Polsce uchodzi za mało opłacalną oraz ryzykowną¹⁸. Ponadto, objęcie Polski WPR wiązało się nałożeniem standardów i wymogów, które mogły wywołać rezygnację z prowadzenia

¹⁶ Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi nadwyżkę ekonomiczną, która pozostaje na opłacenie będących własnością rolnika czynników wytwórczych (ziemi, pracy oraz kapitału), które są zaangażowane w działalność operacyjną gospodarstwa rolnego. Szerzej na ten temat: L. Goraj, S. Mańko: *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*, Difin, Warszawa 2009, s. 75–76.

¹⁷ W niniejszej analizie uwzględniono kategorię dopłat do działalności operacyjnej (według metodologii stosowanej przez FADN), które stanowią formę dopłat bezpośrednich. Dopłaty do działalności operacyjnej obejmują: dopłaty do produkcji roślinnej, dopłaty do produkcji zwierzęcej, płatności *decoupled* oraz pozostałe dopłaty. Szerzej na ten temat: L. Goraj, S. Mańko, D. Osuch, R. Płonka: *op.cit.*, s. 26–27.

¹⁸ Do najistotniejszych źródeł zagrożeń w rolnictwie zalicza się ryzyko: przyrodnicze, technologiczne, organizacyjne, ekonomiczne, produkcyjne oraz rynkowe. Por. M.A. Jerzak: *Podstawowe zagadnienia ryzyka w gospodarce rolnej*, [w:] *Ekonomiczne uwarunkowania wykorzystywania rynkowych narzędzi stabilizacji cen i zarządzania ryzykiem w rolnictwie*, red. M.A. Jerzak, A. Czyżewski, Wydawnictwo Akademii Rolniczej im. Augustyna Cieszkowskiego w Poznaniu, Poznań 1996, s. 109–114; D. Kusz: *Procesy inwestycyjne w praktyce gospodarstw rolniczych korzystających z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2009, s. 35.

Tabela 1

Znaczenie systemów wsparcia bezpośredniego rolników dla tworzenia dochodów z gospodarstwa rolnego w Polsce w latach 2004–2011

Wyszczególnienie	Lata							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kwota dopłat bezpośrednich w przeliczeniu na 1 gospodarstwo rolne w Polsce (w tys. zł)								
Jednolita płatność obszarowa	1,00	1,16	1,49	1,64	1,85	2,83	3,43	4,38
Pozostałe wsparcie	1,23	1,29	1,66	1,57	1,49	2,03	2,09	1,89
Suma	2,23	2,45	3,16	3,21	3,35	4,86	5,52	6,27
Przeciętny roczny dochód oraz udział dopłat bezpośrednich w tym dochodzie w towarowych gospodarstwach rolnych w Polsce (w zł i w %)								
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (w zł)	19 961	22 332	29 014	30 455	24 596	23 612	38 289	42 114
Udział dopłat bezpośrednich w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego (w %)	14,97	41,48	48,92	37,53	69,29	81,30	61,76	59,63

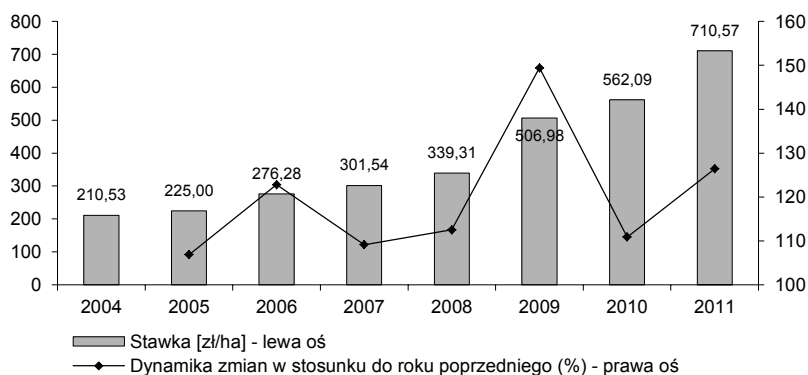
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, GUS i PL FADN.

działalności rolniczej przez użytkowników gospodarstw o mniejszej sile ekonomicznej¹⁹. Z dotychczasowych badań wynika²⁰, iż w okresie przedakcesyjnym (w latach 1999–2003) dochody z sektora rolnego wynosiły średnio 9,1 mld zł rocznie, zaś w latach 2004–2009 wzrosły do 22,7 mld zł, co było spowodowane w głównej mierze wzrostem dotacji dla tego sektora. W latach 2004–2009 udział dotacji w dochodzie sektora rolnego wyniósł blisko 50%. Potwierdzeniem tej sytuacji są wyniki dotyczące udziału dopłat w tworzeniu dochodu z działalności rolniczej w towarowych gospodarstwach rolnych w Polsce (tab. 2). W analizowanym okresie płatności bezpośrednie stanowiły średnio 50% dochodów badanych gospodarstw. Zauważa się ponadto, że w 2008 oraz w 2009 roku analizowany wskaźnik osiągnął bardzo wysokie wartości w porównaniu do lat poprzednich (odpowiednio 69,29 oraz 81,30%). Wpływ na tę sytuację miał zarówno spadek dochodów badanych podmiotów (w 2009 r. odnotowano spadek dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego o 19,24% w porównaniu do roku poprzedzającego), jak i wzrost dopłat do działalności operacyjnej. Przytoczone dane świadczą o tym, że płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego mają istotne znaczenie w kreowaniu dochodów rolników w Polsce.

Na podstawie dostępnych danych ustalono, że największe znaczenie w systemie wsparcia bezpośredniego rolników od 2007 roku w Polsce ma jednolita płatność obszarowa. Kwota zrealizowanych płatności w ramach dopłat bezpośrednich do gruntów w badanym okresie wzrastała średniorocznie o 19,40% (rys. 2).

¹⁹ *Wies się zmienia*, „Rolnik Dzierżawca”, wrzesień 2011, nr 9 (174) s. 24–25.

²⁰ Por. W. Poczta: *Przemiany w rolnictwie*, [w:] *Polska wieś 2010. Raport o stanie wsi*, red. J. Wilkin, I. Nurzyńska, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010, s. 37.

Rysunek 2. Stawki oraz dynamika jednolitych płatności obszarowych w Polsce w kampaniach 2004–2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Stawka płatności bezpośrednich do gruntów wzrastała w całym okresie analizy (od 210,53 zł w 2004 do 710,57 w 2011 r.). Wysokość tej stawki jest zależna od rocznej koperty finansowej, przyznanej krajowi członkowskiemu Unii Europejskiej oraz referencyjnej powierzchni użytków rolnych danego państwa²¹. Płatności w ramach systemu wsparcia bezpośredniego, zgodnie z art. 121 Rozporządzenia Rady (WE) nr 73/2009, podlegały w Polsce stopniowemu dochodzeniu do poziomu, który jest stosowany w krajach UE-15²².

W tabeli 2 przedstawiono liczbę złożonych wniosków o przyznanie jednolitej płatności obszarowej ogółem oraz w przeliczeniu na jedno gospodarstwo rolne w poszczególnych województwach Polski.

Największą liczbę złożonych wniosków o wsparcie finansowe w ramach jednolitych płatności obszarowych złożyli rolnicy z województwa mazowieckiego oraz lubelskiego – średnio odpowiednio 214 059 oraz 180 740 wniosków rocznie, co wynika z faktu, iż w regionach tych działalność prowadzi największa liczba gospodarstw rolnych. Biorąc jednak pod uwagę liczbę złożonych wniosków przypadających na jedno gospodarstwo rolne, można zauważyć, iż największą aktywność w zakresie pozyskania środków w ramach jednolitych płatności obszarowych wykazywały gospodarstwa rolne z województwa podlaskiego, łódzkiego oraz kujawsko-pomorskiego (odpowiednio średnio 0,75; 0,69; 0,69). Najniższą średnią wartość omawianej relacji charakteryzuje gospodarstwa rolne z województwa śląskiego (0,28).

Informacje dotyczące kwot płatności zrealizowanych w poszczególnych województwach w ramach płatności *decoupled* w kolejnych kampaniach w latach 2004–2011 przedstawiono w tabeli 3.

²¹ Szerzej: www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/Platnosci-bezposrednie (17.03.2013).

²² W 2013 r. stawka jednolitej płatności obszarowej wyniesie 100% poziomu płatności, które są stosowane w Unii Europejskiej, Rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 z dnia 19 stycznia 2009 r..., art. 121.

Tabela 2

Liczba złożonych wniosków o przyznanie jednolitej płatności obszarowej ogółem oraz w przeliczeniu na jedno gospodarstwo rolne w województwie w latach 2004–2011

Województwo	Kampania							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Liczba złożonych wniosków								
Dolnośląskie	61 459	63 195	62 160	60 992	59 141	58 040	57 214	56 478
Kujawsko-pomorskie	69 303	70 190	69 491	68 620	67 524	66 625	66 268	65 804
lubelskie	173 373	186 035	185 253	184 377	181 563	179 540	178 602	177 176
Lubuskie	20 342	21 516	21 379	21 164	20 607	20 235	19 980	19 819
Łódzkie	127 818	134 567	133 175	131 673	129 098	127 077	125 168	123 343
Małopolskie	131 907	142 869	140 344	137 964	132 840	128 400	123 769	121 626
Mazowieckie	207 851	223 438	221 580	219 791	214 463	210 803	208 165	206 377
Opolskie	30 539	30 551	29 860	29 321	28 723	28 210	27 893	27 648
Podkarpackie	119 279	131 511	130 110	128 172	124 444	121 616	118 144	116 273
Podlaskie	80 675	84 691	84 299	83 572	82 644	81 997	81 329	80 807
Pomorskie	39 091	40 668	40 271	39 957	39 152	38 530	38 275	38 135
Śląskie	52 978	56 702	55 485	54 455	52 231	50 451	48 910	47 778
Świętokrzyskie	92 108	97 212	95 980	94 923	92 397	90 211	87 551	85 655
Warmińsko-mazurskie	41 864	44 093	44 129	43 869	43 101	42 799	42 807	42 780
Wielkopolskie	122 592	126 042	125 085	124 171	122 894	121 803	121 191	120 780
Zachodniopomorskie	29 191	30 348	30 013	29 644	28 643	28 227	27 996	28 019
Liczba złożonych wniosków w przeliczeniu na 1 gospodarstwo rolne w województwie								
Dolnośląskie	0,46	0,49	0,52	0,53	0,50	0,53	0,53	0,56
Kujawsko-pomorskie	0,61	0,66	0,66	0,68	0,67	0,69	0,75	0,77
Lubelskie	0,59	0,65	0,67	0,64	0,64	0,67	0,69	0,71
Lubuskie	0,39	0,42	0,45	0,46	0,43	0,44	0,46	0,46
Łódzkie	0,62	0,68	0,67	0,68	0,67	0,68	0,74	0,73
Małopolskie	0,35	0,40	0,44	0,43	0,43	0,41	0,44	0,41
Mazowieckie	0,58	0,64	0,67	0,66	0,66	0,64	0,75	0,75
Opolskie	0,44	0,46	0,47	0,48	0,44	0,48	0,62	0,72
Podkarpackie	0,39	0,44	0,43	0,43	0,41	0,41	0,45	0,43
Podlaskie	0,69	0,76	0,77	0,75	0,75	0,75	0,78	0,78
Pomorskie	0,54	0,58	0,64	0,63	0,65	0,64	0,63	0,69
Śląskie	0,22	0,25	0,29	0,31	0,29	0,29	0,30	0,31
Świętokrzyskie	0,56	0,60	0,64	0,62	0,60	0,61	0,62	0,62
Warmińsko-mazurskie	0,54	0,62	0,65	0,63	0,66	0,65	0,66	0,65
Wielkopolskie	0,63	0,68	0,66	0,67	0,65	0,65	0,75	0,74
Zachodniopomorskie	0,42	0,47	0,51	0,52	0,48	0,50	0,58	0,59

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR i GUS.

Tabela 3

Kwota zrealizowanych płatności ogółem w ramach jednolitych płatności obszarowych oraz w przeliczeniu na jeden pozytywnie zaopiniowany wniosek w latach 2004–2011 – ujęcie według województw

Województwo	Kampania							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kwota zrealizowanych płatności (w mln w zł)								
Dolnośląskie	181,44	197,68	240,84	263,34	295,55	438,87	485,46	615,99
Kujawsko-pomorskie	214,56	231,70	284,82	310,86	349,18	519,81	575,91	726,20
Lubelskie	262,74	297,59	368,00	403,50	454,50	676,66	749,16	946,41
Lubuskie	74,93	85,41	106,64	119,06	134,66	202,64	224,64	287,39
Łódzkie	196,57	218,99	268,18	292,11	327,03	484,97	533,10	671,61
Małopolskie	101,88	116,62	142,06	154,01	171,48	249,85	272,43	341,62
Mazowieckie	377,70	424,00	519,42	568,46	635,14	942,24	1040,02	1312,60
Opolskie	104,03	112,53	138,14	151,24	170,02	252,98	279,51	354,62
Podkarpackie	103,20	121,62	148,28	162,02	180,86	267,92	290,27	365,69
Podlaskie	206,59	227,31	279,67	306,45	344,72	513,43	569,06	720,53
Pomorskie	145,52	158,91	194,89	211,68	237,21	352,94	391,81	495,58
Śląskie	67,92	77,35	94,32	102,65	114,37	169,02	185,94	235,04
Świętokrzyskie	100,78	112,62	138,08	149,83	166,97	245,76	268,16	337,12
Warmińsko-mazurskie	197,64	215,30	264,09	287,62	322,55	481,27	533,37	673,46
Wielkopolskie	353,39	384,58	473,01	516,90	581,30	864,56	957,88	1211,25
Zachodniopomorskie	164,72	177,93	220,75	242,95	273,74	406,64	458,31	577,76
Kwota zrealizowanych płatności na 1 pozytywnie zaopiniowany wniosek (w tys. zł)								
Dolnośląskie	3,00	3,16	3,92	4,35	5,03	7,62	8,49	10,91
Kujawsko-pomorskie	3,13	3,33	4,13	4,55	5,18	7,85	8,70	11,03
Lubelskie	1,53	1,61	2,00	2,20	2,52	3,79	4,21	5,34
Lubuskie	3,75	4,03	5,05	5,66	6,57	10,08	11,28	14,52
Łódzkie	1,55	1,64	2,03	2,23	2,54	3,83	4,26	5,45
Małopolskie	0,78	0,83	1,02	1,12	1,30	1,97	2,20	2,81
Mazowieckie	1,83	1,92	2,36	2,60	2,98	4,50	5,00	6,36
Opolskie	3,47	3,72	4,66	5,18	5,94	9,21	10,09	12,84
Podkarpackie	0,87	0,93	1,15	1,27	1,46	2,23	2,47	3,15
Podlaskie	2,57	2,70	3,34	3,68	4,18	6,28	7,00	8,92
Pomorskie	3,77	3,96	4,89	5,33	6,09	9,49	10,31	13,01
Śląskie	1,30	1,39	1,73	1,90	2,21	3,40	3,82	4,93
Świętokrzyskie	1,10	1,17	1,45	1,59	1,82	2,79	3,09	3,94
Warmińsko-mazurskie	4,77	4,94	6,03	6,58	7,51	11,29	12,47	15,74
Wielkopolskie	2,90	3,07	3,81	4,17	4,75	7,16	7,93	10,04
Zachodniopomorskie	5,77	5,98	7,49	8,27	9,61	14,53	16,41	20,65

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Największą kwotę płatności w ramach jednolitych płatności obszarowych wypłacono rolnikom z województwa mazowieckiego – średnio 727,45 mln zł, co podobnie, jak w przypadku złożonych wniosków, należy łączyć z liczbą gospodarstw rolnych prowadzących działalność w tej jednostce terytorialnej. Wysoką wartość dopłat do gruntów przyznano także rolnikom z województwa wielkopolskiego oraz lubelskiego. Z kolei, dokonując porównania przeciętnych kwot płatności *decoupled*, przypadających na jeden pozytywnie zaopiniowany wniosek zauważa się, że w całym badanym okresie najwyższe wartości omawianej kategorii odnotowano w województwie zachodniopomorskim (średnio 11 tys. zł na jeden wniosek), natomiast najniższe w województwie małopolskim (średnio 1,5 tys. zł na jeden wniosek). Ma to niewątpliwie związek z wielkością gospodarstw rolnych w omawianych regionach²³. Z przeprowadzonych badań wynika²⁴, iż w strukturze obszarowej gospodarstw z województwa zachodniopomorskiego, te o powierzchni użytków rolnych ponad 15 ha stanowiły znacznie wyższy udział niż w przypadku ogółu gospodarstw w Polsce.

Podsumowanie i wnioski końcowe

W toku przeprowadzonych badań udowodniono postawioną na ich wstępie tezę. Wykazano między innymi, iż wzrasta znaczenie dopłat bezpośrednich w tworzeniu dochodów gospodarstw rolnych w Polsce. Wzrost ten jest skutkiem między innymi wzrostu stawki jednolitych płatności obszarowych oraz zwiększającego się stopnia wykorzystania powierzchni użytków rolnych, jako podstawy do otrzymania dopłat bezpośrednich. Najwyższe przeciętne kwoty płatności bezpośrednich otrzymali rolnicy z województw charakteryzujących się najwyższym przeciętnym arealem użytków rolnych. Najwyższą kwotę płatności bezpośrednich wypłacono rolnikom z województwa charakteryzującego się najwyższą liczbą gospodarstw rolnych.

Literatura

Bartkiewicz H.: *Wsparcie polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich w ramach Wspólnej Polityki Rolnej po akcesji z Unią Europejską*, [w:] *Agrobiznes 2005. Zmiany w agrobiznesie po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, red. S. Urban, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, t. 1, nr 1070.

Charakterystyka gospodarstw rolnych. Powszechny Spis Rolny 2010, GUS, Warszawa 2012.

²³ Według wyników Powszechnego Spisu Rolnego, średnia powierzchnia użytków rolnych przypadających na jedno gospodarstwo rolne w poszczególnych województwach w 2010 r. wyniosła: dolnośląskie – 9,01 ha, kujawsko-pomorskie – 12,27 ha, lubelskie – 5,51 ha, lubuskie – 10,50 ha, łódzkie – 5,98 ha, małopolskie – 2,34 ha, mazowieckie – 7,27 ha, opolskie – 11,57 ha, podkarpackie – 2,65 ha, podlaskie – 10,29 ha, pomorskie – 13,25 ha, śląskie – 2,78 ha, świętokrzyskie – 3,88 ha, warmińsko-mazurskie – 16,20 ha, wielkopolskie – 11,00 ha, zachodniopomorskie – 19,88 ha, *Charakterystyka gospodarstw rolnych. Powszechny Spis Rolny 2010*, GUS, Warszawa 2012, s. 444.

²⁴ Szerzej na ten temat: D. Zawadzka, A. Strzelecka, E. Szafraniec-Siluta: *Struktura gospodarstw rolniczych na obszarze Pomorza Środkowego*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 2012, nr 99, s. 309–326.

- Chmielewska B.: *Platności bezpośrednie jako forma wsparcia dochodów gospodarstw rolniczych w Polsce po integracji z Unią Europejską*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie Problemy Rolnictwa Światowego, t. 2 (XVII) Warszawa 2007.
- Goraj L., Mańko S., Osuch D., Płonka R.: *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2011 roku. Część I. Wyniki standardowe*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.
- Goraj L., Mańko S.: *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*, Difin, Warszawa 2009.
- Jerzak M.A.: *Podstawowe zagadnienia ryzyka w gospodarce rolnej [w:] Ekonomiczne uwarunkowania wykorzystywania rynkowych narzędzi stabilizacji cen i zarządzania ryzykiem w rolnictwie*, red. M.A. Jerzak, A. Czyżewski: Wydawnictwo Akademii Rolniczej im. Augustyna Cieszkowskiego w Poznaniu, Poznań 1996.
- Kisiel R., Marks-Bielska R., Kowalska A.: *Dopłaty bezpośrednie a zmiany w gospodarstwach rolnych na przykładzie wybranych powiatów województwa warmińsko-mazurskiego*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2011, 4 (22).
- Kusz D.: *Procesy inwestycyjne w praktyce gospodarstw rolniczych korzystających z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2009.
- Marks-Bielska R., Babuchowska K.: *Wsparcie rolników w formie dopłat bezpośrednich*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, „Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 2009, nr 75.
- Mickiewicz B., Mickiewicz A.: *Problematyka dopłat bezpośrednich w rolnictwie polskim w latach 2004–2010*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2011, 2 (20).
- Poczta W.: *Przemiany w rolnictwie*, [w:] *Polska Wieś 2010 Raport o stanie wsi*, red. J. Wilkin, I. Nurzyńska, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 marca 2010 roku w sprawie minimalnych norm, DzU, nr 39, poz. 211, z późn. zm.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 z dnia 19 stycznia 2009 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego dla rolników w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia dla rolników, Dz.Urz. UE L 30 z 31.1.2009 r., z późn. zm.
- Sprawozdanie z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa za 2011 rok*, ARI-MR, Warszawa 2012.
- Tomkiewicz E.: *Podstawowe instrumenty regulowania polityki rynkowo-dochodowej [w:] Prawo i Polityka Rolna Unii Europejskiej*, red. A. Jurcewicz, Instytut Wydawniczy EuroPrawo, t. XXVI, wydanie 1, Warszawa 2010.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 2007 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, DzU 2008, nr 170, poz. 1051, z późn. zm.
- Wieś się zmienia*, „Rolnik Dzierżawca” 2011, nr 9 (174).
- Wojtasik B.: *Dopłaty bezpośrednie – nowy instrument finansowy w rolnictwie*, Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, 2006, nr 2.
- www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/Platnosci-bezposrednie (17.03.2013).

Zawadzka D., Strzelecka A., Szafraniec Siluta E.: *Struktura gospodarstw rolniczych na obszarze Pomorza Środkowego*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej” 2012, nr 99.

Zawojcka A.: *Spoleczno-ekonomiczne aspekty dopłat bezpośrednich w UE*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2006, t. VIII, z. 4.

*dr hab. prof. nadzw. Danuta Zawadzka
mgr Agnieszka Strzelecka
mgr Ewa Szafraniec-Siluta
Politechnika Koszalińska
Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Finansów*

Streszczenie

Celem badań jest analiza i ocena systemu wsparcia bezpośredniego rolników w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem regionalnego zróżnicowania wykorzystania instrumentu finansowego dedykowanego działalności rolniczej, jakim są płatności bezpośrednie.

FARMERS DIRECT SUPPORT SYSTEMS IN POLAND – REGIONAL APPROACH

Summary

The aim of the research is to analyze and evaluate the direct support scheme for farmers in Poland, with particular emphasis on regional differences in the use of the financial instrument dedicated to agricultural activities, which are direct payments.